

Nález šikouška bezlistého (*Buxbaumia aphylla*) ve Veřovických vrších

Record of *Buxbaumia aphylla* in the Veřovické vrchy Mts.

PETR KOCIÁN

Nerudova 5, CZ-741 01 Nový Jičín; e-mail: petr.kocian@kvetenacr.cz

Abstract: Locality of the Lower Risk-Near Threatened moss species *Buxbaumia aphylla* was recorded in the area of the Veřovické vrchy Mts. (NE Moravia, Czech Republic). The record is shortly commented and the map of the known localities in the northeastern part of the Czech Republic is presented.

Keywords: bryofloristic data, distribution, northeastern Moravia

Taxonomické pojetí a nomenklatura: Kučera et al. 2012

Úvod

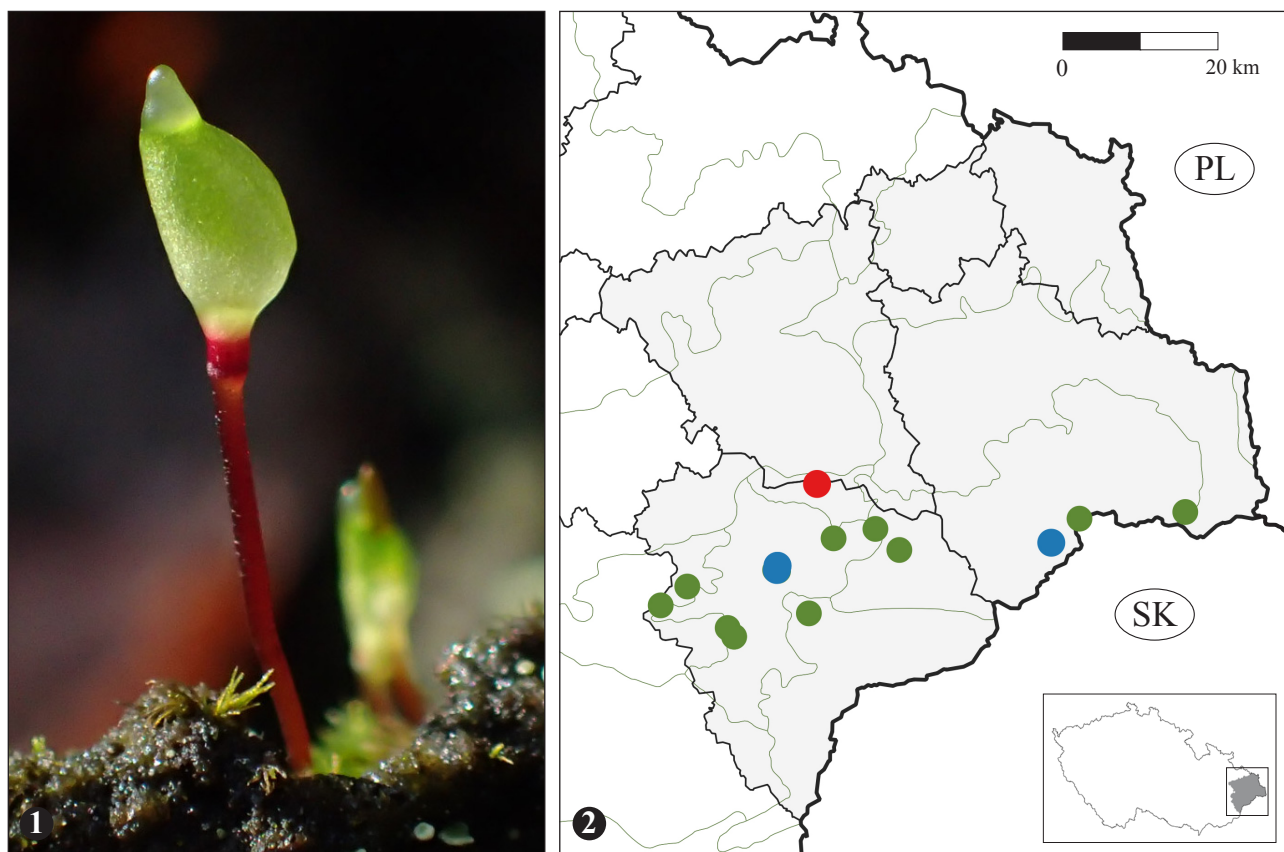
Šikoušek bezlistý (*Buxbaumia aphylla*; obr. 1) je drobný mech, který je v přírodě prakticky pozorovatelný pouze tehdy, když je vyvinutý sporogon. Sporogon tvoří až 18 mm vysoký červenohnědý štět a dvoustranná tobolka se zřetelnou břišní a hřbetní stranou, 3–5 mm dlouhá, šikmo nahnutá, v době zralosti červená nebo žlutohnědá (Pilous & Duda 1960, Fife 2014). Jeho nová lokalita byla nalezena u Zubří.

Druh osidluje okraje lesů, světliny, zářezy lesních cest a preferuje ulehlé, humusovité lesní půdy (Pilous & Duda 1960, vlastní pozorování). Na území České republiky je rozšířen roztroušeně od nížiny do hor (Pilous & Duda 1960, NDOP 2018).

V České republice se vyskytují dva zástupci rodu – šikoušek bezlistý a š. zelený (*B. viridis*) (Kučera et al. 2012). Šikoušek zelený je v posledních letech velmi podrobně monitorován (druh Přílohy II směrnice Rady 92/43/EHS) a je zařazen v Červeném seznamu mechorostů ČR (Kučera et al. 2012) v kategorii VU (zranitelný). Naproti tomu šikoušek bezlistý je hodnocen pouze jako LR-nt (blízký ohrožení) a není mu věnována až taková pozornost. Celkové rozšíření šikouška bezlistého na našem území není dosud zpracované a znalosti o jeho výskytu jsou značně kusé. Proto chce tento příspěvek upozornit na potřebu sběru dat „neprioritních“ ohrožených mechorostů.

Metodika

Lokalita je zařazena do fytochorionu (Skalický 1988) a čtvrtiny základního pole středoevropského síťového mapování (Slavík 1971), zápis souřadnic je v systému WGS-84. Zájmové území je vymezeno hranicemi okresů Nový Jičín, Ostrava-město, Karviná, Frýdek-Místek a Vsetín. K vytvoření mapy rozšíření druhu byly využity výpisy z databází sbírek BRNM, FMM, OLM a VM, přičemž v OP a OSTR se nepodařilo doklady k území dohledat (akronymy herbářů podle Thiers s. a.). Mapa byla vytvořena v programu QGIS.

Obr. 1. Šikoušek bezlistý (*Buxbaumia aphylla*) – detail sporogonu, Zubří, 18. 11. 2017. – Obr. 2. Mapa rozšíření druhu v zájmovém území (šedě): hranice okresů černě, hranice fytochorionů zeleně; červený bod – nový nález, modré body – nálezy po roce 2000, zelené body – nálezy před rokem 2000. – Foto a mapa P. Kocián

Výsledky

I když na jediné veřejně dostupné mapě rozšíření druhu je zobrazen pouhý jeden recentní záznam z oblasti severovýchodu České republiky z mapovacího pole 6576 (cf. NDOP 2018), je šikoušek bezlistý v území historicky znám (obr. 2). Nejvíce dokladů pochází z 50. let 20. století z oblasti mezi Vsetínem a Prostřední Bečvou (sběry V. Pospíšila, J. Jedličky a J. Šmardy převážně uložené v BRNM). Poté již zmínky na dlouhou dobu chybí a objevují se jen dva sporadické nálezy koncem 20. století z okolí Ratiboře a Kateřinic (1996 leg. *M. Dančák*, VM). V tomto miléniu byl pak sbírán na dvou místech: v údolí Černé Ostravice u Starých Hamrů (2012 leg. *J. Procházková & S. Kubešová*, BRNM; Procházková et al. 2012) a na vrchu Klenov u Bystřičky (2002 leg. *T. Kašpar*, VM; 2015 leg. *J. Tkáčiková*, FMM; 2015 leg. *S. Kubešová*, BRNM; Tkáčiková & Kubešová 2015). Z výše uvedeného výčtu je patrné, že i tak je druh v území nalézán zřídka, což je dáno především jeho drobným vzrůstem a snadným přehlédnutím a také výskytem na biotopech, které nejsou tak často bryology navštěvovány.

80b. Veřovické vrchy, 6474d, Zubří (distr. Vsetín): okraj smrkového lesa nad asfaltovou cestou, cca 940 m VJV kóty Huštýn (747 m), 49°30'47,7"N, 18°05'05,0"E, 609 m n. m., 53 sporogonů (18. 11. 2017 leg. *P. Kocián*, herb. Kocián).

Nová lokalita šikouška bezlistého se nachází na jihovýchodních svazích západního hřebene Veřovických vrchů. V zářezu vrstevnicové asfaltové lesní cesty při prosvětleném svahu okraje smrkového lesa bylo na holé půdě na ploše asi 40 × 40 cm napočítáno celkem 53 sporogonů, z nichž většina se nacházela ve vývojové fázi 8 (tobolky na jedné straně vypouklé a zřetelně asymetrické, jasně zelené), tři sporogony pak ve fázi 10 (tobolky již vypouklé na maximální velikost, počínající červenohnědé zbarvení, víčko dobře rozlišené; sensu Hancock & Brassard 1974). Společně byl na lokalitě přítomen i nepůvodní mech křivonožka vehnutá (*Campylopus introflexus*) s mladými gametofyty do 10 mm vysokými. Do budoucna bude zajímavé sledovat, zda křivonožka využije volnou niku otevřeného stanoviště, která ji vyhovuje.

Závěr

Šikoušek bezlistý (*Buxbaumia aphylla*) byl poprvé dokladován ve fytochorionu Veřovické vrchy, přičemž tato lokalita navazuje na recentně známé lokality v Moravskoslezských Beskydech. Při podrobnějším průzkumu vhodných stanovišť se mohou počty lokalit i na severovýchodě České republiky zvýšit.

Poděkování

Dík patří všem kurátorům herbářů za pomoc při zpřístupnění dat z regionálních herbářových sbírek.

Použité zdroje

- Fife A. J. (2014): Buxbaumiaceae. – In: Heenan P. B., Breitwieser I., Wilton A. D., Flora of New Zealand - Mosses. Fascicle 6., Manaaki Whenua Press, Lincoln.
- Hancock J. A. & Brassard G. R. (1974): Phenology, Sporophyte Production, and Life History of *Buxbaumia aphylla* in Newfoundland, Canada. – *The Bryologist* 77: 501–513.
- Kučera J., Váňa J. & Hradílek Z. (2012): Bryophyte flora of the Czech Republic: updated checklist and Red List and a brief analysis. – *Preslia* 84: 813–850.
- NDOP (2018): Nálezová databáze ochrany přírody. *Buxbaumia aphylla* Hedw. - šikoušek bezlistý – URL: https://portal.nature.cz/publik_syst/nd_nalez-public.php?idTaxon=1596 (navštíveno 22. 12. 2018).
- Pilous Z. & Duda J. (1960): Klíč k určování mechorostů ČSR. – Nakladatelství Československé akademie věd, Praha.
- Procházková J., Kubešová S. & Tkáčiková J. (2012): *Buxbaumia aphylla*. – In: Kučera J. [ed.], Zajímavé bryofloristické nálezy XIX. – *Bryonora* 49: 29
- Skalický V. (1988): Regionálně fytogeografické členění. – In: Hejný S. & Slavík B. [eds], Květena České socialistické republiky 1: 103–121, Academia, Praha.
- Slavík B. (1971): Metodika síťového mapování ve vztahu k připravovanému fytogeografickému atlasu ČSR. – *Zprávy Československé botanické společnosti* 6: 55–62.
- Thiers B. (s. a., průběžně aktualizováno): Index Herbariorum: A global directory of public herbaria and associated staff. New York Botanical Garden's Virtual Herbarium [online]. – URL: <http://sweetgum.nybg.org/ih/> (navštíveno 22. 12. 2018).
- Tkáčiková J. & Kubešová S. (2015): *Buxbaumia aphylla* Hedw. – In: Dančák M., Kocián P. & Hlisenikovsky D. [eds], Zajímavé botanické nálezy z regionu severní Moravy a Slezska IX., *Acta Musei Silesiae, Scientiae Naturales*, 64: 220.